

KAHEKSAKÜMMEND AASTAT VALGET LIIKUMIST

27.–28. novembrini tähistasid Eestimaa Vene Kultuuri Selts ning Vene Aadlikogu Eestis nn Valge liikumise 80. aastapäeva. 27. novembril peeti Eesti Akadeemilise Raamatukogu ruumides konverents "80 aastat valget liikumist: Loodearmee epopöa". Kõnesolev teema puudutab otseselt ka Eesti uuemat ajalugu, sest selle armee tegevus leidis aset Eestiga piirneval alal ning leidis lõpu Eesti Vabariigi territooriumil.

Loodearmee traagilisest teekonnast rääkis üks ürituse peaorganisaatoreid Juri Maltsev. Kuigi formaalselt kestsid sündmused 470 päeva, vältas terve epopöa kokku 830–850 päeva alates 1. augustist 1918 ning lõppedes 13. novembril 1920, mil suleti Loodearmee viimane tüüfusedehospital. Liikumisest osavõtnute arvu võib hinnata mitmeti. Aktiivselt osales lahingutes eri aegadel 30–35 000 meest, armeest käis läbi kuni 50 000 meest. Koos tagalaga oli armee suurus selle kõrgpunktil 1919. aasta septembris 102 000 meest. Võib öelda, et armee tuumik koosnes 10–12 000 mehest, kellest kuni tuhat olid ohvitserid. Koos nendega tegutsesid ka ingerlaste, rootslaste ning sakslaste üksused.

Armee kandis eri aegadel viit erinevat nime-tust (Iseseisev Pihkva Vabatahtlike Korpus, Põhja-armee Üksik Korpus, Põhjakorpus, Põhjaarmee, Loodearmee). Meil harilikult Judenitši armeeks nimetatud väge juhtisid selle tegutsemise päevil kuus eri väejuhti: A. Vandam – 1 kuu, G. v Neff – 1,5 kuud, K. Dzerožinski – 4 kuud; A. Rodzjanko – 5,5 kuud, V. Judenitš – 1,5 kuud, P. Glasenapp – 2 kuud, ning armee likvideerimise aegu krahv I. Pahlen.

Juri Maltsevi põhiettekande esimene pool on avaldatud venekeelse ajakirja Tallinn 13. numbris, teine pool peaks ilmuma sama ajakirja ülejärgmises numbris.

Kokku esines konverentsil üle kümne ettekandja. Vaadeldi Loodearmeeelaste Liidu ajalugu (V. Boikov), räägiti mereohvitseridest Loodearmees (P. Sammalsoo, R. Matkiewicz). O. Kalkini ettekanne "Pihkvamaalased Loodearmees" loeti ette Pihkvast saabunud faksilt. N. Lesnaja käsitles oma ettekandes 1918.–1920. aastate kampania iseloomu.

Mitmed sõnavõtud olid pühendatud loodearmee-laste matmispaikadele Eestis (Tallinnas, Narva lähistel, Jõhvi ümbruses jm) ning nende praegusele seisukorrale. Juttu tehti ka Eestis elanud sündmus-tes osalenutest.

Ligilähedaste arvutuste järgi suri taganenud armee koosseisust Eestis tüüfusedeepideemiasse ligi 12 000 meest, neist 7000 Narvas ja 3000 Tallinnas. Tavatu epideemia käiku sekkus isiklikult Johan Laidoner, kes andis vastava korralduse 1. diviisi komandöriale Aleksander Tõnissonile. Haiged olid paigutatud 17 ajutisse hospitali, mis asusid Tallinnas, Narvas, Vaekülas, Jõhvis, Kurtnas, Viru-Maidlas, lisakul ja mujal.

Pärast sõda jäi Eestisse ligi 5000 loodearmee-last, kelle arv mõne aastaga vähenes poolele.

Nõukogude võimu tulekul tuli neil taas üle elada raskeid päevi. Osal loodearmeeelastest õnnestus lahkuda Eestist koos baltisaksa ümberasujatega, kuid väga paljud arreteeriti ning hävitati kommunistlike repressioonide käigus enne ja pärast sõda. Suurem osa arreteeritutest hukkus. Praegu elab Eesis vaid veel mõnisada siia jäänud loode-armeelase järglast.

Jevgeni Kaljundi